

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA JA EESTI KIRJANIKE LIIDU AJAKIRI

MERE KUJUTAMINE MARI SAADI ROMAANIS „LASNAMÄE LUNASTAJA”

SILJA VUORIKURU

Mari Saadi lühiromaan „Lasnamäe lunastaja” (2008) jutustab eestivene üksikema Natalja Filippovna ja tema teismelise tütre Sofia loo Eesti taasiseseisvumise järgses Tallinnas. Järjestikuste õnnetuste tõttu satub väike pere majanduslikku kitsikusse: riik ei toeta ortodontilist ravi, mida Sofial hädasti tarvis on, Natalja jällegi kaotab töö elektroonikatehases. Sõbranna pealekäimisel hakkab Natalja vastu tahtmist tööle prostituudina, seda Sofia eest hoolega varjates. Sofia jällegi püüab toime tulla küll napi toiduga läbi ajades, küll rikka koolikaaslase vanaemale ette lugemisega taskuraha teenides. Natalja pihib viimaks oma kitsikust kliendile, salapärasele Dimale, kellest varsti saab prostituudi teenuse kasutaja asemel Natalja usaldusalune. Natalja ja Dima vahel hakkab tärkama armastus, mis küll katkeb varakult, kui Dima teel Nataljaga kohtuma surnuks pekstakse. See info ei jõua Nataljani, kes ei saagi Dima kadumises ja varjatud identiteedis selgust. Märkamatult on Nataljasse samal ajal armunud tema teine klient, soomlane Jaakko, kes on aga Nataljas esimesest kokkusaamisest alates vastumeelsust tekitanud. Jaakko kogub julgust ja teeb viimaks kupeldajatena tegutseva paarikese kaudu Nataljale abieluettepaneku. Romaani lõpp jääb avatuks (vt ka Randver 2015: 63): Natalja jääb mõtlema, kas ta võiks Jaakkoga sedavõrd harjuda, et mees temas vastikust ei tekitaks. Samal ajal kui ema näeb vaeva, et prostitutsioonist pääseda ja tulevik majanduslikult kindlustada, rabeleb tütar teistviisi lahti oma vähemus- ja tööliklassitaustast: Sofial läheb koolis

hästi, ta püüab rääkida eesti keelt aktsendita ja unistab sellest, et saab kunagi Eesti presidendiks.

Ilmumisjärgselt äratas „Lasnamäe lunastaja” ohtralt tähelepanu ja see esitati Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali aastaauhinnale. See on Saadi esimene soome keelde tõlgitud romaan, samuti on raamat tõlgitud vene, ungari ja inglise keelde.¹

Millise žanri raamistikus tuleks „Lasnamäe lunastajat” lugeda? Seda võib pidada sotsiaalseks romaaniks, mis kujutab oma ajastu kitsaskohti ja ühiskonna arengust tingitud probleeme sageli mõnele konkreetsele küsimusele keskendudes. Tööliste ja prostituutide kujutamine on sotsiaalse romaani tüüpilisemaid aineseid (Sevänen 2014: 51–53, 58) – ja prostituudiametisse sattumine tüüpilisemaid jooni töölistüdruku eluloos juba alates XIX sajandi naturalistlikest romaanidest (Rossi 2005: 105–111). „Lasnamäe lunastaja” kujutab aega, mis eesti rahva enamikule tähendab romaanis vabaduse ja võimaluste ajastut, võrreldes negatiivsetes toonides nõukogude minevikuga. Rahvastiku eestivene osa, keda romaanis esindab Natalja, näeb neid kaht perioodi aga täiesti vastupidi. Nõukogude minevik tähendab Natalja jaoks „Liidu” aega, mil tööd oli küllalt, reisida sai ilma viisata ja keegi ei nõudnud eesti keele oskust. Seevastu Eesti Vabariigis kuulub vene keele kõneleja omaenese elukohas isoleeritud vähemusse, kelle kodakondsustaotlus võidakse ebapiisava keeleoskuse või kultuuritundmise tõttu tagasi lükata. „Lasnamäe lunastajat” võibki lugeda ka vähemusse kuuluvate inimeste ilukirjandusliku kujutusena (selle teema kohta vt nt Rantonen 2010). Romaani peategelane Natalja esindab mitmel viisil vähemust, nii rahvuslikku kui ka ühiskondlikku: eestivene-lasena (vt Hvostov 2009; Ross 2009), töölisnaisena, üksikemana, töötuna ja prostituudina. Teost ongi analüüsitud nii prostitutsiooni ja vähemuse kui ka eestivenelaste olemisvõitluse kujutusena nüüdisaegses Eesti turumajanduses (Randver 2015: 62).

Romaani pealkirjast lähtudes on uurijad „Lasnamäe lunastajat” vaadelnud ka usulise temaatika ja retoorika seisukohast, seoses Uue Testamendiga ja lausa kristliku romaanina (Väljataga 2015: 60; Randver 2015).

Siinses käsitluses on põhitähelepanu all mere kujutus romaanis. Minu tõlgenduse järgi on meri „Lasnamäe lunastajas” korduv, tähenduslik ja sümbolne ruum, millega haakuvad ennekõike peategelase Natalja olevik, minevik ja tulevik. Kogu romaani vältel liigub Natalja eri mererandades, nii sõna otseses mõttes kui ka mälestustes ja unistustes. Eri randadelt avanevad vaated, mis tähistavad erinevusi ja vastuolusid Natalja oleviku, mineviku ja rohkem või vähem võimaliku tuleviku vahel. Samuti toovad need esile Natalja ja teiste romaanitegelaste elutingimuste ning valikuvõimaluste vahel valitsevad erinevused.

---

¹ „Lasnamäe lunastaja” tõlgete kohta vt ka ELC. Teos soomendati aastal 2011, kui Eesti oli Helsingi raamatumessi teemariik (soomekeelne pealkiri „Lasnamäen lunastaja”, tlk Kaisu Lahikainen). Tookord tõlgiti soome keelde ka palju teisi varem tõlkimata eesti teoseid, nagu Maimu Bergi „Kirjutajad” (1987, „Kolme kohtaloa”, tlk Raija Hämäläinen) ja Ene Mihkelsoni „Katkuhaud” (2007, „Ruttohauta”, tlk Kaisu Lahikainen). „Lasnamäe lunastaja” kohta on ilmunud mitmeid arvustusi ja muid kirjutisi peale Eesti ka Soomes (nt Nyberg 2011; Rintala 2012).

Meri Lasnamäe rannas²

Nagu juba pealkiri mõista annab, toimuvad romaani sündmused Ida-Tallinnas Lasnamäe linnaosas, millele on halva maine toonud nii nõukogude arhitektuur kui ka ohtrad sotsiaalsed probleemid. Viktoria Ladõnskaja, kes on kirjutanud oma lapsepõlvest Lasnamäel 1980. ja 1990. aastatel, on Lasnamäed nimetanud Tallinna venestamisprotsessi sümboliks, mis jäi ka Eesti taasiseseisvumise järel vaheruumiks, kuulumata õieti ei Eestisse ega Venemaale või isegi mitte nõukogude minevikku (Ladõnskaja 2013: 16). Natalja ja Sofia elupaiga asetamine just Lasnamäele rõhutab nende positsiooni diskrimineeritud ja kannatanud rahvusvähemuse esindajatena, samuti neile selle tagajärjel osaks saavat väljajäetuskogemust tänapäeva Eestis.

Milline on õieti Lasnamäe ja mere suhe? Praegune Lasnamäe ei piirne vahetult merega, kuid meri kuulub siiski sealsesse maastikupilti. Suur osa Lasnamäe elamupiirkonnast asub merepinnast kõrgemal, nii et paljude majade akendest on meri näha. Ladõnskaja kirjeldab eelmainitud „dokumentaal-ilukirjanduslikus” teoses üksikasjalikult, kuidas meri jättis Lasnamäel üles kasvanute argipäeva oma jälje: lapsed õppisid meremehejuttudest merega seotud sõnavara ja lapsepõlvemälestuste maastikul puhus vahetpidamata meretuul (Ladõnskaja 2013: 22–30, 131). Nõukogudeaegne Lasnamäe oli ka suurema, Mererajooni nime all tuntud piirkonna osa.

Meri raamistab Lasnamäe maastikke ka „Lasnamäe lunastajas”. Sageli pälvib peamiselt Natalja silme läbi nähtud meri negatiivseid ja eemale-tõukavaid epiteete: Lasnamäe rannal lainetav meri on *hall* ja *külm*. Samas vaimus epiteetidega kirjeldatakse Natalja Eesti-kogemust: Eesti on *hall*, *külm* ja *niiske*, aga ka *eestlaste maa*, kus tema on võõras. (Saat 2008: 9–10)

Meri on ammust ajast olnud ilukirjanduslik ruum ja võrdpiltide alus, ning ühel või teisel viisil merega seostuvate motiivide ja kujundite spekter on lai. Kes tahab loetleda ja tõlgendada mere kõiki võimalikke ilukirjanduslikke tähendusi, seisab pea võimatu – piiritu – ülesande ees (vt nt Rostek 2011: 46–62). Üks ilukirjanduses väljakujunenud viis merd mõtestada on selle kujutamise kaudu edasi anda inimese sisemaastikke ja hingevirveid.³ Ka nn merekirjanduses ei ole meri enamasti esmajoones geograafiline paik, vaid kujutuse keskmes olevate tegelaste hinge peegel (Uola 2004: 388–389).⁴

² Tänapäeva geograafiat silmas pidades ei ole mõiste *Lasnamäe rand* küll täpne, kuid artiklis on kasutatud just seda mõistet, sest see esineb ka Aino Kallase novellis „Lasnamäe valge laev”. Artikli lõpus on käsitletud Kallase novelli ja Saadi romaani intertekstuaalseid seoseid.

³ Inimhinge ja merd on võrdpildina seotud juba väga varases kirjanduses ja näiteks XIX ja XX sajandi vahetuse soome kirjanduses tõusis see taas esile toona levinud „elumere” (sm *elämän meri*) kõnekujundi ja vastava esteetilise maailmanägemuse kaudu (Lyytikäinen 1992: 244; Sarajas 1961: 78–81, 84–85). XIX ja XX sajandi vahetuse sümbolismis tähistas inimhinge peale mere ka vee-element üleüldse: veepind märkis teadlikke mõtteid ja tundeid, vetesügavused teadvustamata instinkte ja kirgi (Lyytikäinen 1997: 67).

⁴ Kirsi Uola määratleb oma uuritava merekirjanduse üsna kitsalt kui kirjanduse, mille sündmused paigutuvad merele ja mis kujutab merel liikuvaid inimesi (peale meremeeste ka muud laevameeskonda ja reisijaid). Samas rõhutab Uola ikkagi, et „meremehekirjandus” on liiga kitsas žanrimääratlus tema uuritud tekstide jaoks, mis hõlmavad ka teisi merel tegutsejaid. (Uola 2004: 9–12) Rahvusvahelises uurimuses kasutatakse merekirjandusele (ingl *sea literature*) lähedase terminina mõistet *literature of the sea* ehk merd käsitlev

Halli külma merd, mis „Lasnamäe lunastajas” Lasnamäe randu uhub, seostatakse järjepidevalt Natalja üha kasvava ahistusega. Kui majanduslik kitsikus muutub väljakannatamatuks, hakkab Natalja mõtlema enesetapu-võimalusele. Enesetappu kujutletakse Lasnamäe rannast halli merre jalutamisena; sama pilt kordub romaanis kaks korda, mis rõhutab, et see on tõlgenduslikult oluline (Saat 2008: 31, 52). Sofia olemasolu tõttu Natalja siiski loobub süngest kavatsusest. „Jah, ta võiks ju hakata minema lihtsalt merre, sinna külma halli merre, nii kaua kui jaksab, algul sumab ja siis ujudes, ikka edasi, kuni jaksab – praegu on juba nii külm, et lihtsalt külmub ära ja polegi mingit muret, aga kuhu jääb siis Sofia!” (Saat 2008: 31)

Peale mere seotakse Natalja süvenev ahistus ka sagedaste mereaineliste motiividega. Kui Nataljale tehakse esimest korda ettepanek prostituudiks hakata, kuuleb ta äkki kõike läbi *kohina* ja näeb kõike läbi *udu* (Saat 2008: 37). Prostituudina töötades võrdleb ta ebameeldivaid kliente *meremolluskitega* ning tajub neid *külmade* ja *libedatena* (Saat 2008: 46, 53, 143). Hall, külm ja udune maastik, taustal merekohin, on ühtaegu Natalja ümbruse osa kõledal Lasnamäel ja tema ängistatud meele nägemus.

Tütart Sofiat kujutatakse mitmes mõttes ema vastandina. Kui Natalja vajub rahapuuduse tõttu apaatiasse, paneb Sofia hoopiski ette mängida fantaasiamaingu kriisist ja leiab, et napp toit pakub hea võimaluse saleduskuuriks. Kui Natalja mõtted rändavad noorusaastate puhkusereiside ja tema mälestustes õnneliku nõukogude mineviku juurde, keskendub Sofia aktiivselt tulevikule: ta ei hooli sellest, et tema unistus presidendiks saada on ebarealistlik muuhulgas sünnijärgse Eesti kodakondsuse puudumise pärast (vt Randver 2015: 62), vaid kinnitab enesele trotslikult, et võib unistada nii presidendi kui ka ortodondi karjäärist.

Enamasti tütre vastuolu näidatakse romaanis samuti merekujundite kaudu. Sofia karakteri kujutamisel ei seostu meri ja sellega seotud konkreetsete paigad ahistusega, vaid vastupidi: kui tütar ärkab öudusunenäost ja ema rahustab teda nagu last, tunneb Sofia, et ümberringi muutub kõik *peegelsiledaks* (Saat 2008: 80) – tüüne merepinna sarnaseks. Hall meri kehastab Natalja halli argipäeva (vt ka Jokinen 2005: 23–24), samas kui rahulik, peegelsile meri haakub Sofia rahunemise, meelevaigistuse ja puhkusega.

Mineviku sinine meri

Kogu romaani vältel meenutab Natalja puhkusereisi Krimmi, kus ta noorena käis ja mille tööandja kinni maksis. Sellel reisil olid tagajärjed, mis muutsid kogu tema ülejäänud elu, kuna reisil kohtas Natalja Sofia isa ja jäi lapseootele. Kuigi suhe jäi puhkuseromantsiks, meenutab Natalja veel viisteist aastat hiljem oma nooruse rumalust ja ühtlasi oma elu kõige õnnelikumat aega „seal Krimmis, suure sooja ja tumeda, tasaselt ohkava mere kaldal!”. Neis meenutustes kordub Krimmi randa uhtunud *soe tumesinine meri*. (Saat 2008: 9, 25)

---

kirjandus, mis hõlmab mereainelise ja merega seotud kirjanduse laiemaalt kui merel toimuva sündmustikuga kirjandus. Kolmas keskne žanrinimetuse on veel *maritime literature* (vt Edwards 1994: 4; Rostek 2011: 46).

Natalja mõtteis satub meri Krimmi rannas vastakuti tema praegust argipäeva raamistava Lasnamäe randa nilpsava merega. Mälestuste meri Krimmis oli „mitte igavesti külm ja hall nagu siin” (Saat 2008: 9). Kodumaast lahutatav meri on nostalgiline kinnismotiiv (Johannisson 2001: 20), ka Natalja Krimmi-mälestust kujutatakse läbinisti nostalgilisena – minevikku idealiseeriva, melanhoolse ja ebarealistlikuna (sel teemal vt nt Rossi, Seutu 2007: 7–10). Samasugune on Natalja igatsus „Liidu” aja ehk nõukogude Eesti aja järele: ta paneb ajajärgu kokku omaenese noorusega ning mäletab seda küllusliku ja kergena, vastupidiselt eesti ajalookirjutuses kajastuvale ajastupildile. See nõukogude-nostalgiat teeb ühtlasi Nataljast kaasajas ja vahetus ümbruses veel enam võõrkeha, kuna Eestis jagavad vähesed tema mälestusi muretust, õnnelikust nõukogude ajast. Natalja idealiseeritud „Liidu” aeg on eesti põliselanike jaoks „sügav Vene aeg”, mida mäletatakse negatiivselt ja mille lõpp on vabanemine. Eestlaste kohta öeldakse veel, et nad võrdlevad Nõukogude Liidu kokkukukkumist ka *jäälagunemisega* (Saat 2008: 13), mis taas seostub vabanemisega: rahvas pääseb nõukogude ikkest nii nagu vesi kevade tultes jääst.

Natalja meenutuste meri Krimmi rannas saab inimlikud omadused: see on *ohkav* nagu igatsev, murelik või väsinud inimene (Saat 2008: 25). Selline mere personifitseerimine ja inimlikustamine on merekirjanduses korduv võte (Uola 2004: 387). Mälestustes ohkava Krimmi mere motiivi võib tõlgendada mitmeti. Kas meri ohkab Natalja nostalgia pärast – või Nataljat ees ootavate murede ja raskuste pärast, lühikese abielu pärast vägivaldse mehega ja temaga Eestisse kolimise pärast, üksikvanema kasina elu ja sunniviisil prostituudiks hakkamise pärast? Kas mälestuste meri ohkab murest ja kaastundest või ikkagi õnnest ja naudingust – on ju Krimmi rannad ja sealne soe tumesinine meri Natalja elu ainsa romansi sündmuspaik?

Kaks merd kehastavad vastuolu Natalja oleviku ja mineviku vahel. Vastandust süvendab värvisümbolika: Lasnamäe rannavete hall sümboliseerib kehva, mõttetut argipäeva, samas kui Krimmi mere sinine seostub taevaga. Sooja sinise mere ääres oli Natalja noor armunud naine, kellel oli kogu elu veel ees – külma halli mere ääres Lasnamäel on ta keskealine töötu üksikema, kelle jaoks argipäevaga hakkamasaamine on võitlus ellujäämise eest.

Seda, kuidas „Lasnamäe lunastajas” vastandatakse Lasnamäe ja Krimmi mererannad, võib analüüsida *paiga* ja *ruumi* eristuse kaudu. Selle järgi tuleb paika mõista konkreetse, nüüd ja praegu eksisteerivana, samas kui ruumiga seostub arusaam puuduolekust: ruum tähendab midagi kaotatud ja puuduvat, mida enam kusagil olemas ei ole (Bachelard 2003: 3–10). „Lasnamäe lunastajas” saab meri kord olevikku asetuva paiga, kord kaotatud, möödaniikku paigutava ruumi tähenduse. See lainetab nii igatsetud mälestustes kui ka ebameeldivana kogetud, parasjagu aset leidvas argipäevas, nii Krimmi kui ka Lasnamäe randades.

Gaston Bachelardi „Ruumipoeetikas” („La poétique de l’espace”, 1958; Bachelard 2003) seostuvad minevikus paiknevad ruumid tugevasti just nostalgiaga: kui inimene meenutab kaotatud, kunagi õnnelikke ruume (nagu oma lapsepõlvkodu), leiab ta sellest tröösti ja tunneb end turvaliselt. Nostalgilised mälestused on Bachelardi järgi ka seda püsivamad, mida tihedamalt need on seotud mõne kindla kohaga. Nostalgilisele mälestusele on omane vastandumine olevikule ja sellega seotud paikadele, mis saavad hõllanduslikult

mäletatud aja ja ruumi kõrval negatiivse värvingu. „Lasnamäe lunastajas” mõjutab minevikuigatsus ka Natalja olevikukogemust. Töö- ja rahapuudus tunduvad seda rängemad, mida enam ta võrdleb neid oma majandusliku olukorraga „Liidu” ajal, ning Lasnamäe randade külma halli merd on võimatu kannatada, kui meelde tuleb merevesi, mis kord Krimmi randades lainetas. Kui Natalja vaatab Lasnamäel merd, igatseb ta korraga kahte kohta: nii oma sünnimaa ribakesele, mida Krimm kehastab, kui ka Nõukogude Eestisse, kuhu puhkuserais Krimmi ajaliselts paigutub.

Idealiseeritud tuleviku-mererannad

„Lasnamäe lunastajas” ei silmitseta mitte üksnes nostalgiliselt Krimmi mererandu, vaid ka üht teist idealiseeritud meremaastikku. Too ei paikne mitte minevikumälestustes, vaid tulevikukujutlustes. Romaanis on esmalt tütre Sofia ja seejärel Nataljasse armunud Jaakkol fantaasia viia Natalja mere äärde puhkama. Sihtpunktiks on mõlemal Capri rannik, mida kujutatakse pea üks ühele sarnasena Krimmi mälestusmaastikuga ja mida ka otse sellega võrreldakse. Sofia usub, et Capril on merevesi „selge ja sinine nagu kalliskivi, ja soe” – ja „nagu oli olnud tookord Krimmis” (Saat 2008: 134). Nataljale jällegi tuletatakse romaani lõpus meelde, et rahutuks muutunud Krimmi enam ei pääse ja tema mälestuste maastik ei ole enam endine. Samas tõdeb Jaakko, et säravsinist merd ja randu leiab ju ka mujalt – näiteks just Caprilt, mis on „ilusam kui Krimmis, ja vesi on seal nagu kalliskivi, selge ja läbipaistev...”, aga ka muudest puhkuseparadiisidest (Saat 2008: 150).

Kui Krimmi rannik saab „Lasnamäe lunastajas” nostalgilise ruumi joned, siis Capri meremaastikku kujutatakse lausa utoopilise tulevikunägemusena – kõigist argistest hädadest prii ideaalpaigana, kuhu pääsemine on aga võimatu (vt Cranny-Francis 1990: 110–111; vt ka Vuorikuru 2007: 170–172). Capri on jõukate lääne turistide puhkuseparadiis, kuhu eestivenelasest tööliklassi üksikemal asja ei ole. Nagu klassikalised utopiakirjanduse ideaalpaigad, asub ka Natalja „utoopia” silmapiiri taga teisel pool merd, „ookeanisaarel” (vt Hirn 1990 [1928]: 271–272). Utopilise ruumina (kr *ou topos* 'mitte-koht', *eu topos* 'hea koht') on Capri määratletud kui Natalja oleviku vastand, ilma selle puuduste ja vigadeta. Niiskel ja jahedal Lasnamäel rügab Natalja kõigepealt teha üksluist vabrikutööd ja hakkab siis sunniviisil prostituudiks – soojal Capril seevastu on eesmärgiks puhata ja aega veeta, ehk elada argipäevast eemal.

Rannast ulgumereks laienev meri on kirjanduses kujunenud parema eluni viiva tee sümboliks (Uola 2004: 359). Nataljal seostub Lasnamäelt paistev meri hoopis olevikuahistuse, enesetapumõtete ja nukrate mälestustega kadunud minevikust. Võimalusi paremaks eluks pakuvad talle prostituuditöö või Jaakko abieluettepaneku vastuvõtmine, mis õieti üksteisest palju ei erine: mõlemad otsused kirjutab ette vajadus majanduslikult turvalise tuleviku järele. Meri ei ole tema jaoks niivõrd tulevikule ja paremale elule avatud tee kui piir, mis lahutab nii minevikku kui ka tulevikku idealiseeritud puhkuseparadiisidest.

Kujutluspildid merest seonduvad „Lasnamäe lunastajas” niisiis Natalja elu eri etappidega: tema minevikumälestustega, olevikukogemustega ja tuleviku-

unistustega. Selles mõttes võib merd romaanis pidada kõikjale ulatuvaks elemendiks, mis ühtlasi aitab Nataljal mõista elu ja iseennast (vt Porteous 1990: 92). See on peegel, kus heiestuvad Natalja emotsioonid ja elutingimused.

Kohtumised Soome sillal?

Üks „Lasnamäe lunastaja” keskseid teemaliine on Eesti ja Soome suhe. See seostub tuumult romaani meretemaatikaga: Soome ja Eesti vahelist mereteed mööda reisivad vaid need, kellel on selleks raha ja võimalust, samuti ühendub romaani idealiseeritud merekujutus, mis paigutub tulevikku ja Capri puhkusesaarele, soomlase Jaakko tegelaskujuga. Lisaks muutub lahe vastaskaldal terendav Soome romaanis mitmes mõttes võrdlusaluseks ja vastandiks sellele argitegelikkusele, milles Lasnamäel elavad Natalja ja Sofia.

Üks reisija Soome ja Eesti vahelisel mereteel „Lasnamäe lunastajas” on naisortodont, kelle vastuvõtule Natalja romaani algul Sofia viib. Hambaarst töötab osa nädalast Soomes, mis öeldakse tugevdavat Natalja usku naise ametioskustesse. Arst on ka ametit õppinud Soomes ja seegi tõstab Natalja usaldust tema vastu. Natalja ja Sofia vaatepunktist on ortodondi elatustase hämmastavalt kõrge: seda reedavad nii arsti iganädalased merereisid Soome ja Eesti vahel kui ka see, et tal on mõlemas riigis praksis.

Soome on Natalja jaoks riik, mis pakub head haridust ja ametioskusi ning kus on kõrge elatustase. Sofia jaoks saab Soomes õppinud ja osaliselt seal töötav ortodont haritud naise võrdkujuks. Kui rikka kooliõe Raeli isa küsib tema tulevikuplaanide kohta, teatab Sofia silmaga pilgutamata, et tahab minna õppima ortodontiat. Ta kinnitab endale, et hoolimata tööliklassi päritolust ja venekeelsest taustast võib ta pürgida just nimelt sellesse ametisse, kui ainult ise tahab. Seevastu ammusemat ja mitu korda auahnemat unistust ühel päeval saada Eesti presidendiks varjab Sofia teiste eest kiivalt. Ka sellele unelmale leiab ta toe ja eeskuju mere tagant, Soomest. Sofia seletab enesele, et võib vabalt saada Eesti presidendiks, kuna nii Lätis kui ka Soomes on parasjagu naispresident (Saat 2008: 56). See märkus piiritleb romaani tegevusaja üsna täpselt XXI sajandi esimese kümnendiga (vrd Randver 2015: 62). Soome esimene ja seni ainus naispresident Tarja Halonen oli ametis aastatel 2000–2012, Läti samuti esimene naispresident Vaira Vīķe-Freiberga oli aga ametis aastatel 1999–2007. Eesti esimene naispresident Kersti Kaljulaid kinnitati ülesannetesse aastal 2016, kaheksa aastat pärast „Lasnamäe lunastaja” ilmumist.

Teine Soome ja Eesti vahet sõitja on romaani ainus soomlasest tegelane Jaakko. Ortodondiga võrreldes seilab ta vastassuunas, Soomest Eestisse, ja tema reisi põhjus ei ole sama viisakas kui hambaarstil: Jaakko käib Eestis prostituute külastamas. Öeldakse, et sel põhjusel külastab ta Tallinna mõne nädala tagant ja on Natalja palganud kupeldajate püsiklient. Kui Soomes õppinud naisortodont, kes saab sealt ka suurema osa sissetulekust, pakub Sofiale eeskuju iseseisva haritud naisena, siis soome meest kujutatakse ainult negatiivsete atribuutide kaudu: „Jaakko – too soomlane, too kõige esimene klient, kes oli külm ja libe nagu sisalik, ja nägi ka säärane välja – kiilakas ja värvitu” (Saat 2008: 143).

Natalja ja Sofia jaoks tähendab meretagune Soome üsna kahetisi asju. Ühelt poolt paistab Soome Lasnamäele edumeelse, jõuka maana, kus riiki valitseb naispresident, isegi pensionäridel on reisimiseks raha ja Jaakko-taoline tavaline töömees teenib rohkem kui Eesti minister (Saat 2008: 147–148). Ainus põhjus, miks Natalja nõustuks Jaakkoga abielluma, on just nimelt mehe rikkus: ühel või teisel viisil on ta niisiis sunnitud ennast müüma, olgu prostituudina või Jaakko naisena. Teisalt seostuvad soomlastega romaanis ebameeldivad omadused. Kui Sofia peab aru, kust leida emale abikaasaks hea mees, jõuab ta kõigepealt küll selleni, et mees võiks olla soomlane: ainult soomlasel on piisavalt raha, et tagada hea elatustase. Samal ajal usub ta, et soome mehest ei saa korralikku abikaasat, kuna kõik ju teavad, et soomlased tarbivad kõvasti alkoholi. „Kui oleks säärane soomlane, kes palju juua ei kannataks?...” (Saat 2008: 134) Sofia mõtisklus kuulub kujutluse juurde Natalja õnnelikust tulevikust Capri sinise mere ääres, mis võiks pakkuda asendust tema õnnelike noorpõlvemälestuste Krimmi mererannale, mida ta siiani igatseb.

Piiramatu alkoholitarbimine on üldine soome (meestega seotud) kultuuriline stereotüüp, millega „Lasnamäe lunastaja” mängib. Lisaks toob romaan esile teisigi halvustavaid kinnisarusaamu nii soomlaste kui ka eestlaste kohta: soome mees reisib Tallinna ainult selleks, et osta prostituutide teenust. Natalja jällegi teeb soome rahvusliku karakteri kohta järeldusi soomekeelset kõnet kuulates ja seda osalt sarnase, osalt erineva eesti keelega võrreldes.

See oli üsna eesti keele moodi, ainult rahulikum. Üldse, kõik soome saated tundusid rahulikumad. Eesti saated olid sääraseid natuke kurjad ja kiired, justkui oleks neis kogu aeg tahetud öelda, et kui hakkama ei saa, on oma asi; kui hakkama ei saa, kantakse sind maha... Aga soomlased rääkisid nii, nagu tahaksid nad sind rahustada, et pole viga, küll jõuame, võta asja rahulikult... (Saat 2008: 140)

Põlistunud on arusaam eestlastest ja soomlastest kui vennasrahvastest, keda ühendab nii keelesugulus, geograafiline lähedus kui ka suuresti ühine kultuuripärand. Seda mitmeplaanilist sidet on tähistatud lausa idealiseerivate kujunditega, mis pärinevad rahvusliku ärkamise ajast. Neist kahtlemata tuntuim on F. R. Kreutzwaldi ja Lydia Koidula loodud „Soome silla” kujund – sild ulatub üle Soome lahe ja ühendab sugulasrahvad mõlemal kaldal. See ilukirjanduslik kujund on alati olnud lahutamatu seotud merega. „Soome silda” on mõistetud ka väga konkreetset: see on tähistanud näiteks talvist jääkatet Soome lahel. „Kalevipojas” kasvab Soome sillaks tammepuu, mille hiiglase jõuga mehike merre langetab ja mille okstest osa ulatub Eestini, osa Soomeni.⁵

⁵ Üle mere Soome põgenemise idee kordub eri aegade ilukirjanduses, mis on kuidagi seotud Eesti ja Soome suhetega. Aino Kallase realistlikes Eesti-novellides tähistab meri sageli piiri, mis sulgeb orjastatud talupoegade elu kitsasse, argisesse ringi (Vuorikuru 2017: 94–96). Kallase „Reigi õpetajas” (1926) jällegi põgenevad mässulised armastajad Catharina Wycken ja Jonas Kempe merejää kaudu Soome. Ka teise Soome-Eesti ühiskirjaniku (selle termini kohta vt Olesk 2009: 89) Sofi Oksanenini romaanis „Kui tuvid kadusid” (2012a) moodustab Soome lahe jääkate konkreetse silla Eestist Soome. „Mu kavatsused muutusid,

„Lasnamäe lunastajas” Soome silla kujundile otseselt ei viidata, aga Eesti ja Soome suhet kujutatakse just nimelt kahe merega ühendatud rahva suhtena: Eesti ja Soome side tekib mere moodustatud ühendustee kaudu. Üle mere reisivad nii vennasrahvaste esindajad kui ka mitmed kristalliseerunud ettekujutused, mis on nende rahvastega seotud. Sugulasrahva ideedest ja ammuse ühtsuse unistustest, mille manasid esile rahvuslikud ärkamised, on jõutud kaugemale: ühtekuuluvuse asemel tõusevad romaanis esile erinevused ja vastuolud, mängitakse ka kultuuriliste stereotüüpidega.

Soomluse ja eestluse kultuuristereotüüpide kujutamise meenutab „Lasnamäe lunastaja” teist nullindatel ilmunud romaani, mis kajastab Soome-Eesti suhete pingeid – Sofi Oksanen debüüti „Stalini lehmad” (2003, e k 2004). Romaanis on soomlaste arusaam eestlastest (ja venelastest) taandatud põlguseks: „Kõiki eestlasi kutsuti tibladeks ja sellest tehti juba järeldus, et lisaks kõigile vene naistele on ka kõik eesti naised hoorad” (Oksanen 2003: 65; tsitaadi tõlge: Oksanen 2004: 43). Soomlaste kalduvus alkoholismile seotakse romaanis irooniliselt „valge laeva” müüdiga. Oodatud valget laeva ei tulnud, aga kruisiliikluse avamine tõi selle asemel kümneid valgeid laevu, mis vedasid joojaid, räuskavate soomlaste horde (Oksanen 2003: 274; Vuorikuru 2012: 83; vt ka Melkas 2006: 53). „Valge laev” on nagu „Soome sildki” orgaaniliselt merega seotud, kinnistunud kultuuriline võrdpilt, mis iseloomustab Eesti suhet välismaailmaga.⁶ Mõlemad kujundid on sündinud XIX ja XX sajandi vahetusel, soome-estlase kultuurisidemete kuldajal, mil kõlasid kõvasti rahvuslikel ärkamisaegadel tekkinud hõimusedeme-ideed. Sada aastat hiljem on sellest meeolust kaugenetud: ilukirjanduses ollakse valmis kujutama mõlemapoolseid eelarvamusi ja negatiivseid ettekujutusi, mis seostuvad etniliselt, keeleliselt ja ajalooliselt lähedase sugulasrahvaga.

Lasnamäelt Krimmi, Krimmist Lasnamäele

„Lasnamäe lunastaja” varasemates tõlgendustes on pööratud tähelepanu romaani salapärasele pealkirjale. Kes on romaanis lunastaja – kas Natalja või Sofia, kas saladuslikuks jääv Dima või ikkagi eemaletõukavana kujutatud Jaakko (Randver 2015: 62–63)? Juureldud on ka pealkirja teistlaadi mitmetähenduslikkuse üle: kas „Lasnamäe lunastaja” on Lasnamäelt pärit lunastaja või keegi, kes lunastab Lasnamäe (Randver 2015; Väljataga 2015: 56)? Teost on kõrvutatud Eduard Vilde romaaniga „Lunastus” (1909) nii pealkirja kui ka ainese ja temaatika alusel. Ühisteks joonteks on alamklassi kuuluv üksikemast tegelane, prostituudiks hakkamine ja usk kõrgemasse jõudu; samuti ühendavad teoseid lunastuse mitmetahuline teema ise ja üldine ühiskonnakriitiline vaatenurk. (Ross 2009; Randver 2015: 67–68; Väljataga 2015:

---

kui mind kutsuti soomlaste organiseeritud väljaõppele ja meri lõpuks jäätus, mis tegi Soome mineku kergeks. Ma pidasin seda saatuse märgiks [---].” (Oksanen 2012a: 17; tsitaadi tõlge: Oksanen 2012b: 14)

⁶ Jaan Kaplinski teisendab eesti „valge laeva ootamise” troopi, pannes selle ajaloolis-ilukirjandusliku kujundi kokku tänapäevase lääneliku elulaadiga. Selles kõrvutuses muutub müütiline valge laev uhkeks tänapäevaseks kruisilaevaks, mille reisijate nimekirja igäühe nime ei kirjutata. (Vuorikuru 2012: 82–83)

55–56)⁷ Mari Saat on märkinud, et ei ole Vilde „Lunastust” lugenud, mistõttu näiteks Paula Randver on järeldanud, et ühtelangevused on ennekõike juhuslikud (Randver 2015: 67). Sellele võib vastu vaielda: kirjanik ei ole ilmingimata ise teadlik sellest, mis allikatest pärinevad tema teostes leiduvad viited teistele teostele, samuti ei eelda teksti intertekstuaalne analüüs ja lugemine teadmist sellest, mis allikaid kirjanik on kasutanud või kust mõjutusi saanud (Tammi 1991: 70–71).

„Lasnamäe lunastaja” pealkirjast saab tuletada teisegi intertekstuaalsele suhetele tugineva tõlgenduse. Teose nimi meenutab ehk kõige kuulsamat ilukirjanduslikku Lasnamäed Aino Kallase 1913. aastal ilmunud novellis „Lasnamäe valge laev” („Lasnamäen valkea laiva”, Kallas 1913: 135–153). Novelli kujutab eesti valge laeva ootuse troobile aluse pannud nn prohvet Maltsveti liikumist, mis oli Eestis aktiivne 1850. ja 1860. aastatel. Selle talupoegade usulahu kõige kuulsam hetk oli 1861. aasta kevadsuvi, kui rühm selle liikmeid kogunes Lasnamäe rannale ootama „valget laeva”, mille prohvet Maltsvet ehk talupoeg Juhan Leinberg oli lubanud oma järgijatele läkitada (vt Haldjas; Vuorikuru 2012: 76, 82).

„Lasnamäe lunastaja” ja „Lasnamäe valge laeva” pealkirjade vahel tekkivat intertekstuaalset suhet võib analüüsida kui intertekstuaalset tsiteerimist (vt Plett 1991: 7–9). Kuna viide paikneb juba pealkirjas, võib seda pidada lugejale suunatud juhiseks pöörata tähelepanu ka vähem otsestele, peidetumatele sarnasustele kahe teose vahel (Broich, Pfister 1985: 87). Mis on ühist neil peaaegu saja-aastase vahega sündinud ja üksteisest veelgi kaugemaid ajahetki kujutavatel teostel? Üheks ühisjooneks võib pidada lunastuse teemat. „Lasnamäe valge laeva” vaesed talupojad ootavad asjatult oma vabastajat prohvet Maltsvetti, kellele on novellis antud lausa Kristuse jooned (vt Vuorikuru 2012: 78). „Lasnamäe lunastajas” ootab Natalja jällegi ilmaasjata, et salapärane Dima ja kujunev armusuhe temaga päästaks ta argipäevast. Natalja kliendist tema usaldusaluseks muutunud Dima saab nii samuti Kristuse-kuju omadused (vrd Randver 2015: 62–64): ta õhutab Nataljat klientide pattude eest palvetama ja hiljem langeb talle enesele süütuna osaks surm jõhkra vägivalla läbi.

Nii nagu „Lasnamäe valge laeva” talupojad, saavad ka Natalja ootused petetud, sest „lunastaja” ei saabugi tema juurde Lasnamäele. Mõlemad lood toimuvad mererannas, kust ilmaasjata vaadatakse pikisilmi teise, teistsuguse ranna poole. Randa kui ilukirjanduslikku kohta on iseloomustatud maa ja mere vahelise ruumina, üleminekuvööndina, kus tegutsetakse kahe erineva elu nõudmiste vahemail (Uola 2004: 359). Nii on ka neis teostes, mida võib lugeda üksteisega dialoogis: „Lasnamäe valge laeva” maltsvetlased jätavad oma igapäevased kohustused ja rõõmud, et koguneda ootama valge laeva saabumist, Natalja jällegi uitab kord mälestuste randadel, kord Lasnamäe rannaga koos käivates enesehävituslikes mõtetes.

Prohvet Maltsveti liikumist ja valge laeva ootust on eesti kirjanduses kujutatud palju. Võib koguni öelda, et valge laeva kujund jõudis üldkeelde nii ainese ilukirjanduslike kujutuste kui ka suulise traditsiooni variantide kaudu ning tänu nende vastastikusele mõjule. Aino Kallase „Lasnamäe valge

⁷ Randver (2015: 67–68) leiab „Lunastuse” ja „Lasnamäe lunastaja” vahel siiski ka märgatavaid stiililisi erinevusi, mis on seotud muuhulgas Vilde eelistatud psühholoogilise realismi žanriliste erijoontega.

laev” on väljapaistev ja tuntud novell nii Soomes kui ka Eestis, samas on see lausa musternäide Kallase teosest, mida on soome ja eesti kontekstis analüüsitud eri nurkade alt ja tõlgendatud eri moel. Soome uurimuses on vaadeldud muuhulgas novelli peategelast, vastuolulist Maie Meritsit, ja novelli intertekstuaalseid Piibli-viiteid, samal ajal kui Eestis on rõhutatud novelli positsiooni just nimelt prohvet Maltsveti liikumise ja valge laeva ootuse ilukirjandusliku kujutusena (Rojola 1995: 73–85, 2009; Melkas 2006: 41–54; Vuorikuru 2007, 2012: 78–101). Novellile Eestis pööratud tähelepanust kõneleb seegi, et eespool mainitud Viktoria Ladõnskaja isiklik Lasnamäe-mälestus on teadlikult pealkirjastatud kui Kallase novelli teisik (vt ka Vuorikuru 2018). Kallase saja aasta tagusele novellile viitamist seletades märkis Ladõnskaja, et Eesti, Nõukogude Liidu ja Venemaa vaheruumiks jäänud Lasnamäel oodatakse ikka veel valget laeva (Ladõnskaja 2013: 12): Eesti taasiseseisvumine ei toonud piirkonna eestivene vähemusele samasugust vabadust kui riigi eestikeelsele enamusele.

„Lasnamäe lunastajat” võib prohvet Maltsveti liikumise ja valge laeva ootusega siduda ka siis, kui pöörame tähelepanu peategelase Natalja elu kahele tugipunktile – olevikule Lasnamäel ja minevikule Krimmis. Ajalooliste Maltsveti lahkusuliste koordinaadid olid needsamad: nad elasid ja tegutsesid Lasnamäel, aga sihtpunktiks oli just nimelt Krimmi kant, kuhu Leinberg oli juba ise ees läinud. Kallase „Lasnamäe valges laevas” Krimmist juttu ei ole, erinevalt teisest liikumise kuulsast ilukirjanduslikust kujutusest, Eduard Vilde mastaapsest romaanist „Prohvet Maltsvet” (1908). Vilde realistlik ja ühiskonnakriitiline romaan oli ka Kallasele teadaolev eeskuju (vt Laitinen 1973: 49–53). Intertekstuaalse lugemisviisi seisukohast võib arvata, et „Lasnamäe lunastaja” viitesuhe „Lasnamäe valge laevaga” toimib, aktiveerides tõlgenduse osana ka üksikutest tekstidest suurema tekstirühma (selle kohta vt nt Tammi 1991: 67) – näiteks üleüldse kõik ilukirjandustekstid ja -teosed, mida on prohvet Maltsveti liikumisest ja valge laeva ootamisest eri aegadel kirjutatud.

„Lasnamäe lunastaja” seos ajaloolise valge laeva ootusega ei põhine ainuüksi sellel, et ühes ilukirjandusteoses leidub viiteid teisele, vaid romaan osutab ka ise tegelikule ajaloolisele sündmustejadale, valides Natalja eluteele needsamad geograafilised koordinaadid mis prohvet Maltsveti usulahul. Natalja elu suund on prohvet Maltsveti järgijate omaga võrreldes vastupidine: ta on unelmate Krimmist sattunud ahistavale Lasnamäele, samas kui ajaloolise usulahu liikmed tahavad jõuda Krimmi, et põgeneda Lasnamäelt argipäeva eest. „Lasnamäe lunastajas” toetavad nii intertekstuaalsed kui ka ajaloolised viited tõlgendust, mis näitab Nataljat orjana: nii nagu baltisaksa maaomanike rõhutatud talupojad XIX sajandil (vt nt Zetterberg 2017: 133–136, 159–163), loovutab ka tema oma keha tööle vastuvõetamatutes tingimustes ja allutab selle teistele. Igatsetud Krimm jääb nii talupoegadele kui ka Nataljale põhimõtteliselt kättesaamatuks õnnemaaks, kummagi „lunastajad” ei täida lootusi ja kumbki ei suuda lõpuks vabaneda oma taustast ja elu seatud piirangutest.

Lõpetuseks

Eestivenelasi ei kujutata eesti kirjanduses sageli, mistõttu „Lasnamäe lunastaja” ainevalikut on peetud ebatavaliseks (Hvostov 2009; Ross 2009). Ebatüüpiliseks on peetud ka romaanis ohtralt esinevat usulist temaatikat ja retoorikat, mille alusel on teksti loetud nii kristliku kui ka Uuele Testamendile viitava teosena. Natalja on õigeusklik, kes käib kirikus armulaual ja pihib preestrile. Siiski ilmneb usuline temaatika mitmetähenduslikuna: saladuslikuks jääv Dima samastub kohati õigeusu papiga, aga tõlgendus jäetakse lahiseks (Randver 2015: 65). Sama mitmeti tõlgendatav on romaani religioosse keele kasutus. Juba pealkirja *lunastaja* kuulub lisaks usukeelele ka majanduskeelde.⁸ Suure algustähega kirjutatud *Liit* kuulub samuti nii usukeele sõnavarasse kui on ka üldkeelne nimetus Nõukogude Liidu kohta.

Siinse artikli fookuseks oli valitud romaanis korduv looduselement – meri koos randadega, mida ta ääristab. Analüüs loob aluse muu loodustemaatika ja -kujutuse uurimisele, mis niisamuti vääriks käsitlemist. Üheks mere paarikuks muutub romaanis maa, millega tugevasti seotakse ökoloogiline vaade ja lausa düstoopilised tulevikupildid. Neid pilte kirjeldab Sofia sõbratari vanaema, kes kõhklemata jutustab oma noortele kuulajatele kõrbete laienemisest ja inimeste julmusest üksteise vastu. Eaka vanaema jaoks on maakera inimlik, tundev olend, kes kannatab nii looduse teadliku hävitamise, inimeste halbade mõtete ja tegude kui ka juba üksnes inimeste viibimise tõttu tema pinnal. Vanaema jutustused äratavad Sofias õudu ja ängi, nii et ta otsib ema käest lohutust. Natalja suhe maasse on kahetine: *Emake Maa* tähendab tema jaoks ühtaegu Sofia sõbratari vanaema kirjeldatud maakera kui ka tema enese kodumaad, Venemaad. „[M]eie, venelased, ju ütleme Maa kohta – Emake... [---] Või ütleme meie seda rohkem Venemaa kohta?” (Saat 2008: 80)

Sofiaga seotud ökoloogiline teadlikkus annab uusi tõlgendusvõimalusi „Lasnamäe lunastaja” keskmes olevale lunastustemaatikale (lunastuse teema kohta vt Randver 2015: 62). Kas Sofia – kelle nimigi tähendab tarkust – on õigupoolest selle uue sugupõlve silmapaistev, edasipüüdlik esindaja, kes mõistab maakera ähvardavaid ohte?

Siinse artikli merele keskenduva analüüsi põhitähelepanu on siiski ema Nataljal, kelle oleviku, mineviku ja tulevikuga on seotud erinevad mered ja mererannad. Meri peegeldab tema eluolu ja sellega põimunud tundeseisundeid viisil, mida võib pidada ilukirjanduses kinnistunuks ja traditsiooniliseks. Võib küsida, kas osa mere kinnistunud metafoorsetest tähendustest on õieti lausa „suured” või „ajaloolised metafoorid” – aja jooksul kordudes läbi paistmatuks muutunud võrdpildid, millel on seepärast jätkuvalt mõtlemisele suur mõju (Buell 1995: 214–215, 280–285). Selliste suurte metafooride osakaal ilukirjanduslikes looduskujutustes on üleüldiselt märkimisväärne (Lahinen 2013: 24–25). Merd (või vett) kui inimhinge peeglit võib pidada üheks kõige kinnistunumaks kujundiks, nii nagu ka näiteks mõtet inimelust kui merereisist kodusadama poole (Rostek 2011: 48). „Lasnamäe lunastaja” meremaastikud on lahutamatu osa Natalja endisest ja praegusest geograafilisest ümbrusest, aga need kehastavad ka tema hingemaastikke.

⁸ Mari Saat on ametilt majandusteadlane ja õppejõud.

Samal ajal esineb romaanis ka üllatavamaid merega seotud kujundeid. Varasemas kirjanduses ühendas Soome laht romantilise „Soome sillana” soomlasi ja eestlasi; „Lasnamäe lunastajas” ühendab seesama „sild” prostituute ja nende kliente. Lähedane keelesugulus tekitab rahvusliku karakteriga seotud eelarvamusi ja kruisikultuur tugevdab negatiivseid kultuuristereotüüpe. Romaani viited valgele laevale, mida asjata merelt oodatakse, seavad jällegi küsimuse alla läänest loodetud vabaduse ja Eesti taasiseseisvumise kui vabaduse tooja. Romaani metafoorne „jääminek” ei tähendagi vabanemist kõigile, alles jääb nähtamatu vähemus, kes leinab nõukogude aja lõppu kui igaveseks peetud liidu lagunemist. Eestivene vähemuse ootus paremale tulevikule põimitakse kokku põliseestlasliku vabadusmüüdi, valge laeva ootusega.

Varem on vaadeldud „Lasnamäe lunastaja” suhet Eduard Vilde „Lunastusega”. Merekujutusele keskendudes tõusid otseste viitetekstidena esile prohvet Maltsveti ja valge laeva ootamise ilukirjanduslikud kujutused, millest tuntumate hulka kuulub Vilde „Prohvet Maltsvet”. Kõige selgemini viitab romaan siinse artikli analüüsi järgi aga Aino Kallase „Lasnamäe valgele laevale” ning sealsetele orjuse ja lunastuse teemadele. Märt Väljataga on väitnud, et „Lasnamäe lunastaja” taustal on pidevalt näha realistlikku jutustust saatev sümboltasand (Väljataga 2015: 55): võib öelda, et selle tasandi loovad just nimelt intertekstuaalsed viited ja ajalooliste sündmusjadade tekitatud seosed.

Soomekeelsest käsikirjast tõlkinud
JOHANNA ROSS

Kirjandus

- Bachelard, Gaston 2003. Tilan poetiikka. Tlk Tarja Roinila. Helsinki: Nemo.
- Broich, Ulrich, Pfister, Manfred (toim) 1985. Intertextualität. Formen, Funktionen, anglistische Fallstudien. Tübingen: Niemeyer Press.
- Buell, Lawrence 1995. The Environmental Imagination. Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture. Cambridge (MA): Belknap cop.
- Cranny-Francis, Anne 1990. The Feminist Fiction. Feminist Uses of Generic Fiction. New York: St. Martin's Press.
- Edwards, Philip 1994. The Story of the Voyage: Sea-Narratives in Eighteenth-Century England. (Cambridge Studies in Eighteenth-Century English Literature and Thought.) Cambridge: Cambridge University Press.
- ELC = Mari Saat. – Estonian Literature Centre. <http://estlit.ee/elis/?cmd=writer&id=75690&grp=x2> (11. XII 2018).
- Haldjas = Eesti Rahvaluule. Eesti folkloristide server Haldjas. <http://www.folklore.ee/~liisa/muu/maltsvet> (15. III 2019).
- Hirn, Yrjö 1990 [1928]. Valtameren saari. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hvostov, Andrei 2009. Raamat, mille lugemine teeb paremaks. – Looming, nr 2, lk 287–290.
- Johannisson, Karin 2001. Nostalgia. En känslas historia. Bonnier: Stockholm.
- Jokinen, Eeva 2005. Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.
- Kallas, Aino 1913. Lähtevien laivojen kaupunki. Helsinki: Otava.

- Kallas, Aino 1926. Reigin pappi. Helsinki: Otava.
- Ladõnskaja, Viktoria 2013. Lasnamäe valge laev. (Aja lugu.) Tartu: Petrone Print.
- Lahtinen, Toni 2013. Maan höyryävässä sylissä. Luonto, ihminen ja yhteiskunta Timo K. Mukan tuotannossa. Helsinki: WSOY.
- Laitinen, Kai 1973. Aino Kallas 1897–1921. Tutkimus hänen tuotantonsa päälinjoista ja taustasta. Helsinki: Otava.
- Lyytikäinen, Pirjo 1992. Mielen meri, elämän pidot. Volter Kilven Alastalon salissa. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 571.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lyytikäinen, Pirjo 1997. Narkissos ja sfinksi. Minä ja Toinen vuosisadanvaihteen kirjallisuudessa. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 678.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Melkas, Kukku 2006. Historia, halu ja tiedon käärme Aino Kallaksen tuotannossa. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1063.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nyberg, Pertti 2011. Mari Saat: Lasnamäen lunastaja. – MTV 3, 14. XI 2011.
- Oksanen, Sofi 2003. Stalinin lehmät. Helsinki: WSOY.
- Oksanen, Sofi 2004. Stalini lehmät. Tlk Tauno Vahter. Tallinn: Tänapäev.
- Oksanen, Sofi 2012a. Kun kyyhkyset katosivat. Helsinki: Like.
- Oksanen, Sofi 2012b. Kui tuvid kadusid. Tlk Jan Kaus. Tallinn: Varrak.
- Olesk, Sirje 2009. Aino Kallas virolaisena kirjailijana. – Aino Kallas, Tulkintoja elämästä ja tuotannosta. Toim Ritva Hapuli, Maarit Leskelä-Kärki, Kukku Melkas. Helsinki: BTJ, lk 89–97.
- Plett, Heinrich F. 1991. Intertextualities. – Intertextuality. Toim H. F. Plett. Berlin–New York: Walter de Gruyter, lk 3–29.
- Porteous, J. Douglas 1990. Landscapes of the Mind. Worlds of Sense and Metaphor. Toronto: University of Toronto.
- Randver, Paula 2015. Mari Saadi „Lasnamäe lunastaja” seosed Uue Testamendi ja Eduard Vilde „Lunastusega”. – Völus ja vaimus, valguses ja varjus. Mari Saadi maailm. (Etüüde nüüdiskultuurist 5.) Koost Piret Viires, Virve Sarapik. Toim Mari Laaniste. Tallinn–Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi Eesti kirjanduse- ja kultuuriuringute keskus, lk 62–68.
- Rantonen, Eila (toim) 2010. Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa. Tampere: Tampere University Press.
- Rintala, Tiina 2012. Kaikilla on varaa unelmiin. Mari Saat: Lasnamäen lunastaja. – Kiiltomato 15. II 2012. <http://www.kiiltomato.net/mari-saat-lasnamaen-lunastaja/> (18. III 2019).
- Rojola, Lea 1995. Naisen kieli ja hysteria. Maie Meritsin henkilökuva Aino Kallaksen novellissa „Lasnamäen valkea laiva”. – Ajan arvot ja sankarit. Toim Jan Blomstedt, Maarja Lõhmus, Eero Tarasti. Helsinki–Tartu: Suomen semioitiikan seura, Elias Lönnroti Selts, lk 73–86.
- Rojola, Lea 2009. „Ja ta tundis himu rääkida”. Aino Kallas, Maie Merits ja naiste hääl. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 746–757.
- Ross, Johanna 2009. Üks väga armas ja hale lugemine vähemusrühmade olukorrast Eestis. – Vikerraar, nr 3, lk 102–105.

- Rossi, Riikka 2005. Vaaralla ja Elsa naturalistisina romaaneina. Laji arkkitekstuaalisena mallina. – Lajit yli rajojen. Suomalaisen kirjallisuuden lajeja. (Tietolipas 207.) Toim Pirjo Lyytikäinen, Jyrki Nummi, Päivi Koivisto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 104–127.
- Rossi, Riikka, Seutu, Katja 2007. Nostalgian lukijalle. – Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista. Helsinki: SKS, lk 7–13.
- Rostek, Joanna 2011. Seating through the Past. Postmodern Histories and the Maritime Metaphor in Contemporary Anglophone Fiction. Amsterdam: Rodopi.
- Saat, Mari 2008. Lasnamäe lunastaja. Tallinn: Tuum.
- Sarajas, Annamari 1961. Elämän meri. Tutkielmia uusromantiikan kirjallisista aatteista. Helsinki: WSOY.
- Sevänen, Erkki 2014. Sosiaalinen romaani, yhteiskuntaromaani ja niiden lajisukulaiset kirjallisuushistorian ja nykykirjallisuuden kerrostumana. – Kotimaisen kirjallisuuden tutkimuksen vuosikirja Joutsen 2014. Toim Saija Isomaa. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, lk 48–73.
- Zetterberg, Seppo 2017. Uusi Viron historia. (Kirjokansi 137.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tamm, Pekka 1991. Tekstistä, subtekstistä ja intertekstuaalisista kytkennöistä. Johdatusta Kiril Taranovskin analyysimetodiin. – Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia. (Tietolipas 121.) Toim Auli Viikari. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 59–103.
- Uola, Kirsi 2004. Vastakohtien meren ristiriitainen sankari. Suomalainen merikirjallisuus: oppositioasetelmia ja rajanvetoja. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 949.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vilde, Eduard 1908. Prohvet Maltsvet. Tallinn: G. Pihlaka kirjastus.
- Vilde, Eduard 1909. Lunastus. Ühe töölise noorpõlv. Tartu: J. Reevits.
- Vuorikuru, Silja 2007. „Minä ikävöin maahan, jota ei ole”. Utopia Aino Kallaksen novellissa „Lasnamäen valkea laiva”. – Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1137.) Toim R. Rossi, K. Seutu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 168–200.
- Vuorikuru, Silja 2012. Kauneudentempelin ovella. Aino Kallaksen tuotanto ja raamatullinen subteksti. Helsinki: Unigrafia.
- Vuorikuru, Silja 2017. Aino Kallas. Maailman sydämessä. (Kirjokansi 138.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vuorikuru, Silja 2018. Aino Kallas – meren kuvaaja. – Vähäisiä lisiä. Kirjoituksia kulttuurista, tutkimuksesta ja kulttuuriperinnöstä 2. VIII 2018. <http://neba.finlit.fi/blogi/aino-kallas-meren-kuvaaja/> (18. III 2019).
- Väljataga, Märt 2015. Sümbolid ja pildid. – Võlus ja vaimus, valguses ja varjus. Mari Saadi maailm. (Etüüde nüüdiskultuurist 5.) Koost Piret Viires, Virve Sarapik. Toim Mari Laaniste. Tallinn–Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi Eesti kirjanduse- ja kultuuriuringute keskus, lk 55–61.

Silja Vuorikuru (snd 1977), PhD, soome kirjanduse uurija Helsingi ülikoolis ja Soome Kirjanduse Seltsis (Hallituskatu 2 B, 00170 Helsinki, Finland), silja.vuorikuru@helsinki.fi

Depiction of the sea in Mari Saat's novel *Lasnamäe lunastaja* ("The Redeemer of Lasnamäe")

Keywords: contemporary Estonian literature, intertextuality, minorities in literature, the sea in literature, Russians in Estonia

This article focuses on the descriptions of the sea in Mari Saat's short novel *Lasnamäe lunastaja* ("The Redeemer of Lasnamäe") (2008). In this work, descriptions of the sea are frequently connected with the portrayal of the protagonist Natalja Filippovna, her emotions and experiences of the past, present and future. The sea and the varying maritime views also represent limits between different places and spaces.

The most central places of *Lasnamäe lunastaja* are the suburb of Lasnamäe in Tallinn and the coast of Crimea. The main character, a middle-aged Russian woman called Natalja lives in Lasnamäe with her teenage daughter Sofia in the first decade of the 21st century. Her dismal everyday life is constantly contrasted with her past memories of the coast of Crimea, where she once spent her carefree youth. In addition, the marine views of Lasnamäe and Crimea are compared with scenes of Finland and the sunny coasts of Capri.

In this article, *Lasnamäe lunastaja* is analysed in connection with Aino Kallas's short story *Lasnamäen valkea laiva* (published in Estonian in 1913, titled as *Lasnamäe valge laev*), to which the title of Mari Saat's novel openly refers. Kallas's short story is one of the best-known literary descriptions of the so-called Maltsvetian movement of the late 19th century. Both the so-called Maltsvetians in the 1860s and Natalja Filippovna in the first years after the restoration of Estonian independence were poor, oppressed folk in Lasnamäe, who dreamed about a better life in Crimea. Owing to the intertextual relationship with the famous text by Kallas the complicated questions of independence (both of an individual and a state) raised in *Lasnamäe lunastaja* open up to new interpretations.

Silja Vuorikuru (b. 1977), Ph.D., literary scholar, Finnish Literature, University of Helsinki and Finnish Literature Society (Hallituskatu 2 B, 00170 Helsinki, Finland), silja.vuorikuru@helsinki.fi